

T.C.
İSTANBUL
KÜLTÜR
ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE
İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ
EKONOMİ BÖLÜMÜ

Ekonomide Yeni Eğilimler Kongresi

TOPLUMSAL CİNSİYET

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

EKONOMİDE
YENİ
EĞİLİMLER
KONGRESİ
TOPLUMSAL
CİNSİYET

TAM METİN BİLDİRİ
KİTABI

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Deniz Dilara Dereli (Kongre Başkanı)
Prof. Dr. Sinan Alçın
Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Şahanoğulları
Dr. Öğr. Üyesi Derya Bilgin
Arş. Gör. İsmail Ertek
Arş. Gör. Çağla Güven
Arş. Gör. Ege Orhan Sarıbaş

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Rengin Ak - Kırklareli Üniversitesi
Prof. Dr. Berna Ak Bingöl - Kırklareli Üniversitesi
Prof. Dr. Dinç Alada - İstanbul Üniversitesi (E.)
Prof. Dr. Zahide Ayyıldız - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ünal Çağlar - İstanbul Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Nadir Eroğlu - Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nebile Korucu Gümüşoğlu - İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail Şiriner - Batman Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Şişman - Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Çiğdem Börke Tunalı - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Selman Yılmaz - İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Elife Akiş - İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe Aylin Bayar - İstanbul Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Özgün Biçer - Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Tülay Kaya - İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Erdem Kılıç - Türk-Alman Üniversitesi
Doç. Dr. Semanur Soyyiğit - Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Bengi Yanık İlhan - Altınbaş Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Burçin Ataseven - İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi N. Merve Hamzaoğlu - İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nur Sinem Kourou - İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Özışık - İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aras Yolusever - İstanbul Kültür Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şerif Yüksel - İstanbul Kültür Üniversitesi

KONULAR

Toplumsal Cinsiyet perspektifinde;

- İş Gücü Piyasalarında Dönüşüm
- Bakım Ekonomisi
- Zaman Kullanımı
- Görünmeyen Emek
- Yoksulluk, Gelir Dağılımı
- Eğitim ve Beşerî Sermaye
- Finans ve Ekonomik Karar Alma
- Dijital Ekonomi
- Göç ve Demografi
- İklim Değişikliği ve Yeşil Ekonomi
- Kamu Politikaları ve Kurumsal Yapılar

YAYIN OLANAKLARI

- Tam Metin Bildiri
- İktisat İşletme ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBİ)
- IJOPEC Publication

T.C.
İSTANBUL
KÜLTÜR
ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE
İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ
EKONOMİ BÖLÜMÜ

Ekonomide Yeni Eğilimler Kongresi

TOPLUMSAL CİNSİYET

13 Mayıs 2026

T. C. İstanbul Kültür Üniversitesi / Küçükçekmece Yerleşkesi-Konferans Salonu

Kongre Programı

09.30-10.00 Kayıt

10.00-10.30 Açılış Konuşmaları

Prof. Dr. Deniz Dilara Dereli

İstanbul Kültür Üniversitesi Ekonomi Bölüm Başkanı

Prof. Dr. Nebile Korucu Gümüşoğlu

İstanbul Kültür Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Fadime Üney Yüksektepe

İstanbul Kültür Üniversitesi Rektörü

Dr. Bahar Akingüç Günver

İstanbul Kültür Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı

10.30-11.30 Davetli Konuşmacı

Feyza Narlı

Manpower CEO, TÜSİAD Yönetim Kurulu Üyesi ve
TÜSİAD Eğitim Grubu Yuvarlak Masa Başkanı

11.30-12.30 Yemek Arası

12.30-13.45 Paralel Oturumlar 1

Oturum 1: Kadın Girişimciliği

Oturum 2: Dijitalleşme ve Toplumsal Cinsiyet

Oturum 3: Toplumsal Cinsiyet-Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

13.45-14.00 Kahve Arası

14.00-15.45 Paralel Oturumlar 2

Oturum 4: Kurumsal Hayatta Cinsiyet Eşitliği

Oturum 5 (Webinar): Toplumsal Cinsiyet-Kadın İstihdamı

Oturum 6: Toplumsal Cinsiyet-Kadın İşgücü

12.30-13.45 / Paralel Oturumlar-1

Oturum 1: Kadın Girişimciliği / L-02 Dersliği

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ünal Çağlar / İstanbul Arel Üniversitesi

12.30-13.45 Bildiriler

Doç. Dr. Artür Yetvart Mumcu / Hazal Dede

Türkiye Teknopark Ekosisteminde Kadın Girişimcilerin İnovasyon Performansı: Sosyal Sermaye ve Algısal Faktörlerin Rolü

Dr. Öğr. Üyesi Aras Yolusever / Alara Çetin

Türkiye'de Kadın Girişimciliği ve Kadın Girişimcilerin Karşılaştığı Zorluklar

Ceylan Yazıcıoğlu-Maritera Kurucusu

Erkek Egemen Tedarik Zincirinde Kadın Girişimci Olmak: Maritera Deneyimi

Dr. Öğr. Üyesi Beyza Toksoy

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yenilikçilik ve Rekabet Gücüne Etkisi

Oturum 2: Dijitalleşme ve Toplumsal Cinsiyet / Konferans Salonu

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Sinan Alçın / İstanbul Kültür Üniversitesi

12.30-13.45 Bildiriler

Doç. Dr. Ebru Gül Yılmaz

Dijitalleşmede Kadın Eli: KODİDEKS KOBİ Dijital Dönüşüm Endeksi

Öğr. Gör. Dr. Pervin Ahu Çerçi

Dijitalleşme Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliklerinin Kurumsal Raporlar Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Dr. Ömür Çetinkaya

Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Dijital Bankacılık ve E-Devlet Uygulamalarında Yaşlıların Ekonomik Dışlanma Riski

Oturum 3: Toplumsal Cinsiyet-Gelir Dağılımı ve Yoksulluk / L-04 Dersliği

Oturum Başkanı: Prof. Dr. İsmail Şiriner / Batman Üniversitesi

12.30-13.45 Bildiriler

Doç. Dr. Elife Akiş

Türkiye'de Yoksulluk ve Toplumsal Cinsiyet

Öğr. Gör. Dr. Uğur Salgar

Gelişmekte Olan Ülkelerde Cinsiyet Eşitsizliği ve Gelir Dağılımı Adaleti İlişkisi: 2002-2023 Dönemine İlişkin Panel Veri Analizi

Online

Şevval Sert

Kadına Yönelik Şiddet ile COVID-19 ve Ekonomik Sorunlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kocaeli ve Sakarya Üzerine 2019-2025 Dönemi İçin Uygulamalı Bir İnceleme

Dr. Öğr. Üyesi Burçin Çakır Gündoğdu / Eylül Özden

Küreselleşme ve Ekonomide Kadın: Dijital Erişim, İnsan Sermayesi ve İnsan Haklarının Rolü

Dr. Öğr. Üyesi Aras Yolusever

Toplumsal Cinsiyet ve Bakım Ekonomisi: Emegün Yeniden Dağıtımının Evrimsel Oyun Teorik Analizi

14.00-15.45 / Paralel Oturumlar-2

Oturum 4: Kurumsal Hayatta Cinsiyet Eşitliği / L-04 Dersliği

Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Derya Bilgin / İstanbul Kültür Üniversitesi

14.00-15.45 Bildiriler

Doç. Dr. Artür Yetvart Mumcu

*Anne Girişimci Kavramının Yeniden Tanımlanması:
Literatüre Dayalı Kavramsal Bir Model Önerisi*

Online Erol Adil

*Küresel Krizler Döneminde Dayanıklı Liderlik ve Toplumsal Cinsiyet:
Kadın Yöneticilerin Kriz Yönetim Stratejileri*

Online Dr. Öğr. Üyesi Ozan Emre Ufacık

Cam Tavan Sendromunun Örgütsel Verimlilik Üzerindeki Etkisi

Online Öğr. Gör. Dr. Dilek Şahin Yomralıoğlu

Güçlü Kurum Algısında Cinsiyet Eşitliğinin Rolü

Oturum 5: Toplumsal Cinsiyet-Kadın İstihdamı / Webinar Microsoft Teams

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Nebile Korucu Gümüsoğlu
İstanbul Kültür Üniversitesi

14.00-15.45 Bildiriler

Doç. Dr. Begüm Erdil Şahin

*Uzaktan ve Hibrit Çalışmada Zaman Kullanımı ve
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği*

Doç. Dr. Burak Başkan

*Bakım Ekonomisinin Mekansallaşması:
Kentsel Tasarımda Mola Alanları ve Kadınların Zaman Yoksulluğu*

Öğr. Gör. Ceylan Yılmaz Adil

*Toplumsal Cinsiyet Algısının Kadınların Çalışma Yaşamı Üzerindeki
Etkileri: Artvin Örneği*

Ender Mehmet Şahinkoç

Havacılık ve Lojistik Sektörlerinde Kadın İstihdamı ve Yönetim Temsili

Webinar Bağlantı Linki

Oturum 6: Toplumsal Cinsiyet-Kadın İşgücü / Konferans Salonu

Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Şahanoğulları
İstanbul Kültür Üniversitesi

14.00-15.45 Bildiriler

Dr. Öğr. Üyesi. Tuğba Özışık / Dr. Öğr. Üyesi Özge Ersezer

*Kadın 6.0: Geleceğin İş Gücü Yetkinlikleri Bağlamında Kavramsal
Bir Değerlendirme*

Dr. Öğr. Üyesi Namıka Elif Küçük / Arş. Gör. Çağrı Kaya Çamalan

Türkiye'de Kadın İstihdamının Sektörel Dönüşümü ve Yapısal Değişim Süreci

Dr. Öğr. Üyesi Aras Yolusever / Özgenur Kesim

İş Gücü Piyasasında Toplumsal Cinsiyet ve Kadınların İş Gücüne Katılım Oranı

T.C.
İSTANBUL
KÜLTÜR
ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE
İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ
EKONOMİ BÖLÜMÜ

Ekonomide Yeni Eğilimler Kongresi

TOPLUMSAL CİNSİYET

Dijital program için QR kod okutunuz.
Kongre için mail adresi: **eyek@iku.edu.tr**

BAKIM EKONOMİSİNİN MEKÂNSALLAŞMASI: KENTSEL TASARIMDA MOLA ALANLARI VE KADINLARIN ZAMAN YOKSULLUĞU

Burak Başkan¹

Özet

Geleneksel şehircilik yaklaşımları, bakım sorumluluğunu hane içi bir mesele olarak görmekte ve ev dışındaki mekânsal gereksinimleri göz ardı etmektedir. Ancak bakım süreçleri, kentsel mekânda da aktif bir hareketliliği ve zaman kullanımını gerektirir. Toplumlarla gömülü cinsiyet rolleri nedeniyle bakım sorumluluğunu büyük oranda üstlenen kadınlar, mola alanlarına yönelik kentsel tasarımın ihtiyaçlarına cevap vermemesi nedeniyle ciddi bir “zaman yoksulluğu” ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bu çalışma, bakım ekonomisinin yalnızca finansal bir aktarım olarak düşünülmemeyeceğini ve kentsel tasarım aracılığıyla somutlaşan mekânsal bir süreç olduğunu savunmaktadır. Çalışmada kamusal kent alanlarındaki dinlenme noktaları ve bakım üniteleri gibi donatıların eksikliğinin, kadınların kent ekonomisine ve kamusal hayata katılımı önünde “görünmez bariyerler” oluşturduğu tartışılmaktadır. Buna göre mevcut kentsel tasarımın “üretken yetişkin erkek” figürü için kurgulanmış olan akış odaklı yapısı; çocuk, hasta, yaşlı ve engelli gibi kişilerin bakımını üstlenmek zorunda kalan kadınların duraklama ve lojistik ihtiyaçlarını dışarıda bırakmaktadır. Dahası, erkek ihtiyaçlarına göre tasarlanmış kamusal alandan kadınların yavaş yavaş çekilmesiyle erkek egemen söylemin anaakımlaşması kolaylaşacak ve toplumdaki mevcut güç ilişkileri daha da derinleşecektir.

Kentsel tasarım müdahalelerinin kadınlar üzerindeki bakım yükünü hafifleteceği ve zaman yoksulluğu ile mücadelede önemli bir katkı sağlayacağı fikri, çalışmanın kuramsal çerçevesi ile desteklenmektedir. Kentlerdeki belli başlı mola alanlarının olanak yoksunluğu ve mekân-söylem ilişkisi bağlamında analiz edildiği çalışma, mevcut tasarım pratiklerinin bakım-körlüğünden arındırılmasını ve kentsel donatıların birer ‘sosyal altyapı’ yatırımı olarak yeniden kurgulanmasını önererek, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını kısıtlayan mekânsal bariyerlerin kaldırılmasına yönelik stratejik bir perspektif sunmaktadır. Böylece mekânın “bakım veren” perspektifiyle yeniden tasarımı, daha kapsayıcı, dirençli ve verimli bir kentsel ekonomi modeline geçişin temel anahtarı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bakım Ekonomisi, Kentsel Tasarım, Mola Alanları, Toplumsal Cinsiyet, Zaman Yoksulluğu

JEL Sınıflandırması: J16, R3, R12

¹ Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID:0000-0002-2885-5911, burak.baskan@erzurum.edu.tr, Erzurum, Türkiye

THE SPATIALISATION OF THE CARE ECONOMY: REST AREAS IN URBAN DESIGN AND THE TIME POVERTY OF WOMEN

Abstract

Traditional urban planning approaches tend to regard care responsibilities as a domestic matter, overlooking the need for spaces outside the home. However, care processes also necessitate active mobility and effective time management within the urban environment. Due to gender roles embedded within societies, women, who bear the greatest burden of care responsibilities, face serious ‘time poverty’ problem since urban design fails to provide adequate rest areas.

This study argues that the care economy should not be regarded merely as an issue of a financial transaction, but rather as a spatial process that takes concrete form through urban design. It discusses how a lack of amenities in public urban spaces, such as rest areas and care facilities, creates ‘invisible barriers’ to women’s participation in the urban economy and public life. The flow-oriented structure of current urban design, which is conceived for the ‘productive adult male’, excludes the pausing and logistical needs of women who are compelled to care for children, the sick, the elderly, and people with disabilities. Furthermore, as women are gradually pushed out of public spaces designed to meet men’s needs, male-dominated discourse will become pervasive, thereby consolidating existing power relations within society.

The idea that urban design initiatives will alleviate the burden of care on women and make a significant contribution to combating time poverty is supported by the study’s theoretical framework. Through an analysis of key urban rest areas in the context of inadequate facilities and the relationship between space and discourse, the study proposes freeing current design practices from care-blindness and reconceptualising urban amenities as ‘social infrastructure’ investments, thereby offering a strategic perspective aimed at removing the spatial barriers that limit women’s participation in economic and social life. Thus, the redesign of space from a ‘care-giving’ perspective will be the key to transitioning towards a more inclusive, resilient and productive urban economic model.

Keywords: Care Economy, Urban Design, Rest Areas, Gender, Time Poverty

JEL Codes: J16, R3, R12

Giriş

Kent, tüm bireyler için eşit ve homojen biçimde deneyimlenen bir mekân değildir; farklı kimlikler, statüler ve ihtiyaçlar için farklı imkânlar, sınırlılıklar ve zorluklar üretmektedir. Kentsel alanlar, bireylerin gündelik mekânsal kullanımları aracılığıyla sürekli olarak yeniden şekillenmektedir (Beebejaun, 2017: 326). Bu kullanım hem fiziksel hem de söylemsel kullanıma karşılık gelmektedir. Bu sebeple kentler, yalnızca fiziksel yapıların bir araya geldiği nötr alanlar değil; gündelik yaşam pratiklerinin, toplumsal güç ilişkilerinin ve öteki üzerinde mikro iktidar kurma çabalarının görünürlük kazandığı dinamik mekânlardır. Nitekim kent, sakinlerinin eylemleri, söylemleri ve deneyimleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet ilişkileri tarafından biçimlendirilmektedir (Beebejaun, 2017: 323). Bu toplumsal cinsiyetlendirilme süreci, yalnızca kadınların ve erkeklerin kenti farklı biçimlerde kullanmasından ibaret değildir; aynı zamanda kentsel tasarımın, kamusal alanın ve mimari düzenlemelerin hangi bedenleri, ihtiyaçları ve gündelik pratikleri merkeze aldığıyla da yakından ilişkilidir.

Kadınların kentlerdeki gündelik hareketliliği çoğu zaman doğrusal, kesintisiz ve yalnızca üretim odaklı bir hareketlilik değildir. Çocuk, yaşlı, hasta ya da engelli bireylerin bakımı, çalışma hayatı, sağlık hizmetlerine erişim, alışveriş ve ev içi sorumluluklar gibi çoklu görevler kadınların kent içindeki zamanını parçalı hale getirmekte ve hareket imkânlarını kısıtlamaktadır. Buna karşın modern kentlerin çoğu, “kesintisiz hareket eden birey” varsayımıyla tasarlanmakta; kent planlaması üretim, ulaşım ve verimlilik ekseninde şekillenmektedir. Bu anlayış içinde bakım emeği görünmezleşmekte; “mola”, “duraklama”, “bekleme” ve “bakım verme” gibi pratikler, planlama literatüründe ve kentsel tasarım uygulamalarında ikinci plana itilmektedir.

Dahası, kentsel mekânlar, toplumsal söylemin üretildiği ve yeniden üretildiği alanlardır. Retorik, kamusal yaşamın başlıca aracı; şehir ise retorikğin başlıca sahnesidir (Fleming, 1998: 148). Bu anlamda kentsel tasarım ve mimarlık da bir metin olarak değerlendirilebilir; çünkü mekân hem bir ifade biçimi hem de toplumsal gerçekliği tanıma ve tanımlama aracıdır (Dörhöfer, 2003: 83). Buradan hareketle kentte neyin görünür, neyin ikincil, neyin gerekli, neyin ihmal edilebilir kabul edildiği; yalnızca teknik planlama kararlarının değil, aynı zamanda egemen toplumsal söylemlerin de sonucudur. Dolayısıyla kadınlara yüklenen bakım yükünün kentsel tasarımda görünmezleşmesinin önemli sebeplerinden biri de erkek merkezli kent kurgusunu yaratan toplumda gömülü hâkim söylemdir.

Bakım-kör kentsel tasarım ile bakım yükü temelli zaman yoksulluğu arasındaki ilişki, bakım yükümlülüklerinin büyük ölçüde kadınların sorumluluğuna bırakıldığı toplumsal yapılarda daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk biçimlerinin tümü doğası gereği toplumsal cinsiyet boyutu taşıırken (Abdourahman, 2010: 17), söz konusu boyut zaman yoksulluğu bağlamında daha belirleyici bir nitelik kazanmakta ve kadınlar ile erkekler arasındaki yapısal olanak ve olanaksızlık farklılıklarının kurucu unsurlarından biri hâline gelmektedir. Bu nedenle yoksulluğu yalnızca gelir eksikliği üzerinden açıklamak, özellikle kadınların gündelik yaşamda karşılaştıkları yapısal engelleri görünmez kılma riski taşıyacaktır. Nitekim Amartya Sen’in olanak yoksunluğu yaklaşımı bu noktada, yoksulluğu yalnızca maddi kaynak eksikliği olarak değil, bireylerin değer verdikleri yaşamları sürdürebilme kapasitelerinden yoksun kalma halleri olarak ele almaktadır. Diğer bir ifadeyle birey, yeterli geliri olsun ya da olmasın, arzu ettiği faaliyetleri yerine getiremiyorsa yoksuldur (Alexander, 2008; Klein, 2017). Bu çerçevede zaman, kadınların kamusal yaşama katılımını, hareketliliğini ve gündelik olanaklarını belirleyen temel kaynaklardan biri olarak öne çıkmaktadır ve kentlerdeki mola alanlarının tasarımı ise bu kaynağa erişim ve kullanım koşullarını doğrudan etkilemektedir.

Bu çalışma, kentsel mola alanlarını yalnızca fiziksel donatı olarak değil, bakım veren bireylerin kamusal yaşama katılımını mümkün kılan yapabilirlik altyapıları olarak değerlendirmektedir. Çalışmanın temel amacı, kentsel tasarımın “bakım-körlüğü” nedeniyle ortaya çıkan mola alanı yetersizliğinin, kadınların kamusal yaşama katılımı önünde oluşturduğu görünmez yapısal engelleri, söylemsel bariyerleri ve zaman yoksulluğu etkisini saptamaktır. Bu doğrultuda çalışma, bakım ekonomisinin mekânsallaşmasını kent tasarımı bağlamında tartışarak, mola alanlarını kadınların gündelik yaşam olanakları, hareketlilik pratikleri, kamusal alana erişimleri ve toplumsal söylemdeki konumları açısından incelemekte ve taşıdığı kritik önemi görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için iki ayrı ve birbirini destekleyen yöntemsel çerçeve kullanılmıştır. Belirlenen on bir mola alanı önce Amartya Sen’in “yapabilirlik yaklaşımı” çerçevesinde değerlendirilmiş, sonrasında ise yine aynı mola alanları mekân-söylem ilişkisi bağlamında analize tabi tutulmuştur. Böylece çalışma, bakım yükünü büyük ölçüde kadınlara yükleyen ve kadınların bakım emeğini görünmezleştiren toplumsal yapının karşısında normatif bir pozisyon da almaktadır.

Bakım Ekonomisi, Bakım-Kör Kentler ve Kadınların Zaman Yoksulluğu

Kentsel alanlara yönelik mekânsal düzenlemeler ve bu düzenlemelere eşlik eden söylemler, yoksulluğun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynayabilmektedir. Yoksulluk; gelir eşitsizliği, mülkiyet ilişkileri, medeni ve siyasi haklara erişim, sosyal, kültürel ve ekonomik haklar üzerinde kontrol gibi pek çok farklı biçimde ortaya çıkabilmektedir (Abdourahman, 2010: 17). Yoksulluk üzerine yapılan pek çok tartışmada refah düzeyine ulaşmak için gerekli temel kaynak, çoğunlukla gelir olarak belirlenmiştir. Oysa kaynaklar yalnızca kazanılan geliri değil, zamanı da içermelidir. Nitekim bireylerin yoksulluk sınırının üzerinde bir yaşam sürdürebilmeleri için hem paraya hem de zamana ihtiyaçları vardır. Bu kaynakların herhangi birinden mahrum kalan birey, baskı altında bir yaşam sürme riskine daha fazla katlanmak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla zaman da tıpkı gelir gibi refahı etkileyen kıt bir kaynaktır ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli zamana sahip olmayan her birey, gündelik yaşamda yoksulluk çekecektir (Rodgers, 2023: 80).

Buradan hareketle “zaman yoksulluğu” kavramını, uyku gibi temel ihtiyaçların ve ücretli ya da gönüllü işler gibi yükümlülüklerin yerine getirilmesinden sonra kalan, kişinin sosyal ve insani sermayesini geliştiren faaliyetlere katılmak için kullanılabilecek yeterli serbest zamanın bulunmaması olarak tanımlamak mümkündür (Olabamiji & Ajala, 2025). Maddi yoksulluğu hafifletmek için her yıl milyarlarca dolar harcanırken, zaman yoksulluğu genellikle göz ardı edilmekte ya da daha da ağırlaşmaktadır (Giurge, Whillans & West, 2020). Bu açıdan, söz gelimi, yoksul hanelere yönelik olarak oluşturulmuş bir gelir destek programı, yoksulluğu yalnızca parasal gelir açısından tanımlayan bir endeksi baz aldığında, çalışma saati sayısı bakımından farklılık gösteren hane halkları arasında ciddi eşitsizliklere neden olacaktır (Vickery, 1977: 27-28). Zira, kültürel ve sanatsal aktivitelere katılmaya olanak sağlayacak gelire sahip olmasına rağmen söz konusu etkinliklere katılacak zamana sahip olmayan bir kişi, gelirini arzuladığı şekilde kullanamıyor olmasından dolayı “zaman yoksulu” olarak adlandırılacaktır.

Zaman yoksulluğunun altında yatan en temel sorun, yeterli dinlenme ve boş zaman bırakmayan uzun çalışma saatleridir. Bu çalışma saatleri, işgücü piyasasındaki ücretli işlerin yanı sıra evde çocuk bakımı, genel ev işleri ve bilhassa düşük gelirli ülkelerde yakacak odun ve gündelik kullanım için su temin etme gibi faaliyetleri içeren ücretsiz işleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda zaman yoksulu bireylerin, uzun çalışma saatleri dışında anlamlı seçeneklere erişimi sınırlanmakta ve zamanlarını nasıl kullanacaklarına ilişkin karar alma kapasiteleri

zayıflamaktadır (Rodgers, 2023: 80-81). Zaman yoksulluğunun önemli belirleyicilerinden biri ise toplumsal cinsiyettir. Bu durum, toplumda kadına özel yükümlülükler yükleyen toplumsal cinsiyet temelli kurumların ne kadar güçlü bir etkiye sahip olduğunu da göstermektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı asimetrik iş bölümü normlarının etkisi altında kadınlar, alternatif modellerin sınırlı ya da tümüyle erişilemez olduğu koşullarda mevcut iş dağılımını çoğu zaman fiilen kabullenmek zorunda kalmaktadır (Arora, 2015: 214-215).

Kadınların erkeklere kıyasla daha fazla zaman yoksulluğu deneyimlemeleri, büyük ölçüde ücretli olmayan işlere ayırmak zorunda kaldıkları orantısız zamanla ilişkilidir. Kadınlar, çoğunlukla erkeklere kıyasla daha fazla ücretsiz ev işi ve bakım işi yapmaktadır. Bu zaman kullanımı, kadınların diğer iş alanlarına katılma imkânlarını sınırlandırmakta ve toplam iş yüklerinin genellikle erkeklerinkinden daha fazla olmasına yol açmaktadır (Rodgers, 2023: 79). Dahası, bakım yükü kadınların kamusal alandaki varlığını ve kamusal söylemin inşasına katılımını sınırlandırmakta ve erkek-egemen toplumsal yapının yeniden üretilmesine sebep olmaktadır. Buradan hareketle “bakım ekonomisi”, hem ücretli hem de ücretsiz olan, sosyal ve maddi bakım hizmetlerinin sağlanmasıyla ilgilenen, bugünkü ve gelecekteki nüfusun yetiştirilmesine ve desteklenmesine katkıda bulunan ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü sektörü ifade etmektedir. Geniş anlamıyla söz konusu kavram, çocuklara, yaşlılara ve engellilere yönelik doğrudan ve dolaylı bakım hizmetlerini, bireysel refahı desteklemeyi ve artırmayı amaçlayan finansal hizmetleri, sağlık hizmetlerini, eğitimi ve diğer kişisel ve ev hizmetlerini kapsamaktadır (Peng, 2019: 2). Her ne kadar bakım paradigması geleneksel mikroekonomi teorisine yönelik bir eleştiriden doğmuş olsa da genellikle hem ücretsiz emeği hem de aile içi gelir akışlarını göz ardı eden makroekonomi teorisine de dolaylı bir eleştiri getirmektedir (Folbre, 2014: 129). Bakım ekonomisi ile kent arasındaki ilişki ise bakım hizmetlerinin önemli bir kısmının kentsel mekânlarda (bilhassa kent içindeki mola alanlarında) sunulması ve gündelik bakım pratiklerinin büyük ölçüde kent içerisinde organize edilmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

Kentteki mola alanlarının eksikliği, yalnızca fiziksel bir donatı eksikliği değil; aynı zamanda bakım emeğini görünmezleştiren erkek-egemen toplumsal söylemin mekânsal bir yansımasıdır. Kadınların bakım sorumlulukları nedeniyle kent içinde daha fazla durmaya, beklemeye, dinlenmeye ve bakıma ihtiyaç duyan bir bireyle birlikte güvenli biçimde zaman geçirmeye ihtiyaç duymaları; fakat bu ihtiyaçlarının kentsel tasarımda yeterince karşılık bulmaması, kadınların zaman yoksulluğunu derinleştiren görünmez yapısal bariyerler üretmektedir. Bu nedenle kentsel mola alanları, yalnızca bank, gölgelik, tuvalet ya da dinlenme noktası gibi teknik donatılar olarak değil; bakım verenlerin kentte bulunabilme, hareket edebilme, kamusal yaşama ve söyleme katılabilme olanaklarını belirleyen yapısal unsurlar olarak değerlendirilmelidir.

Günümüz bakım-kör kentlerinin tarihsel ve mekânsal temelleri, Sanayi Devrimi sonrasında gelişen Fordist kentleşme dinamikleriyle kurulmuş; neoliberal kentleşme süreçleriyle ise derinleşerek yeniden üretilmiştir. Fordist şehir planlamasının en önemli özelliklerinden biri, metropol bölgelerinde kent merkezlerinin ve çeperdeki banliyölerin ticari ve iş amaçlarına hizmet etmek üzere inşasıdır. Sermaye birikiminin istikrar kazanmasında kilit rol oynayan endüstri kollarının mekânsal yoğunlaşmasını teşvik etmek ve kitlesel tüketimi kolaylaştıracak alışveriş merkezlerine ve diğer olanaklara alan açmak amacıyla yeni şehirler kurulmuştur (Khakee, 2005:74-75). Bu nedenle Fordist kentleşme, büyük ölçüde üretim mekânları, işgücü dolaşımı ve kitlesel tüketim altyapıları etrafında örgütlenen bir mekânsal mantığa dayanmaktadır.

Neoliberal kentleşme süreçleri, tüketim kültürünün yaygınlaşması ve kentsel mekânın tüketim odaklı biçimde yeniden örgütlenmesiyle yakından ilişkili olarak gelişmiştir. Neoliberal söylemde idari verimlilik, girişimcilik ve ekonomik özgürlük gibi değerler, demokratik yönetim ilkelerinden daha önemli kabul edilmektedir (Sager, 2011: 148). İnsanlar için yalnızca elverişli iş ortamları yaratmaya odaklanmak, sağlam bir ekonomi politikası gibi görülse de bir yandan etkili şehir yönetimini baltalamakta diğer yandan ise kent yoksullarının zaten kötüye giden sosyal koşullarını daha da kötüleştirmektedir (Baffoe, 2023: 2). Dolayısıyla neoliberalizm, kentsel mekânı odağına piyasayı alan bir ekonomik büyüme ve seçkin kesimlerin tüketim alışkanlıkları adına bir arena olarak kullanmaktadır ve bu yolla kamu plan ve projelerinin hayata geçirildiği ekonomik-politik ortamı dönüştürme amacına hizmet etmektedir (Sager, 2011: 149).

Neoliberal mantıkta, yalnızca mekânın piyasa değerine odaklanan ve sakinlerin ihtiyaçlarını ve isteklerini dikkate alan katılımcı süreçlerden yoksun kentsel yaşam alanları tasarlanmaktadır (Lelandais, 2014: 1787). Tüketimi merkeze alan neoliberal kentlerde yol gibi kentsel altyapılar, ekonomik büyüme için gerekli yatırım olarak görülürken, bebek bakım ünitesi gibi bakım altyapıları ise sosyal harcama olarak değerlendirilmekte ve çoğu zaman bütçeye ek bir yük olarak görülmektedir. Bunun sonucu olarak günümüzün bakım-kör kentlerinde üretim ve tüketim dışındaki faaliyetler çoğu zaman görünmezleşmekte, bakımın ritmi değil üretimin ritmi merkeze alınmaktadır. Oysa kent yalnızca hareketin değil, bakımın da organizasyonudur.

Kentsel Mola Alanlarında Kadınların Yapabilirlik Kaybı ve Zaman Yoksulluğu

Kadınların bakım yükümlülüğü kaynaklı zaman yoksulluğunu anlayabilmek için başvurulması gereken yaklaşımların başında Amartya Sen'in "yapabilirlik yaklaşımı" (*capability approach*) gelmektedir. "Inequality Reexamined" adlı eserinde Sen, ekonomik büyümenin insanlığın refahının anahtarı olduğu yönündeki ekonomi teorisini ve kalkınma ve felsefe alanlarındaki geleneksel görüşleri sınırlı bulmaktadır. Bunun yerine yapabilirlik yaklaşımı aracılığıyla, insanların refahının ölçülmesinde değer verdikleri unsurların oldukça geniş bir yelpazede çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede Sen, bireylerin eyleyicilik kapasitelerini ve değer verdikleri ya da değer vermek için gerekçeleri olan yaşamları seçebilme imkânlarını; kamusal akıl yürütme ve demokrasinin rolünü; ayrıca insanların değer atfedebileceği olanakların çeşitliliğini dikkate almaktadır (Klein, 2017: 12).

Sen'in yapabilirlik yaklaşımının merkezinde, malların veya emtiaların yalnızca farklı işlevlerin gerçekleştirilmesinde araçsal bir değere sahip olduğu düşüncesi yer alır. Bu nedenle insanların refahının değerlendirmesi, gelir ve mallar yoluyla sahip oldukları şeylerden ziyade, neler yapabildiklerine ve ne olabildiklerine odaklanmalıdır. Ayrıca Sen, yoksulluğun emtialar alanında "görelî", yapabilirlikler alanında ise "mutlak" bir nitelik taşıdığını belirtmektedir. Bu, zengin bir ülkede nispeten yoksul olmanın, kişinin mutlak geliri dünya standartlarına göre yüksek olsa bile, kayda değer bir yapabilirlik engeli oluşturabileceği anlamına gelir. Genel olarak zengin bir ülkede, aynı sosyal işlevselliği sağlamak için yeterli miktarda meta satın almak üzere daha fazla gelire ihtiyaç duyulur (Alexander, 2008: 27). Böylece olanak yoksulluğu tespit edilirken, bireylerin mevcut mal ve emtialarıyla neler yapabildiğine bakmak gerekir.

Bu çerçevede geleneksel kentsel analizler çoğunlukla donatıların niceliksel varlığına odaklanırken, yapabilirlik yaklaşımı bu donatıların bakım emeği bağlamında fiili kullanım kapasitesini değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu nedenle kentsel mola alanları, yalnızca fiziksel varlıkları bakımından değil, bakım yükümlülüğü taşıyan kadınlar açısından hangi fiili kullanım imkânlarını mümkün kıldığı ya da sınırlandırdığı bakımından ele alınmalıdır. Tablo 1'de ise kentlerdeki belirli mola alanları; kadınların olanak yoksunluğu, yapabilirlik kaybı ve bu kayıpların zaman yoksulluğuna yansımaları üzerinden analiz edilmiştir.

Tablo 1: *Kentsel Mola Alanlarının Amartya Sen'in "Yapabilirlik Yaklaşımı" Çerçevesinde Değerlendirilmesi*

Kentsel Mola Alanı	Olanak Yoksunluğu (Eksiklik)	Yapabilirlik Kaybı (Kapasite Engeli)	Zaman Yoksulluğu Sonucu
1. Ulaşım Mekânları	Emzirme odası, alt değiştirme ünitesi, asansör.	Güvenli ve psikolojik olarak rahat seyahat etme özgürlüğü kaybı.	Aktarma yaparken bakım molası verememe, yolun uzaması.
2. Parklar	Temiz tuvalet, gölgelik, içilebilir su.	Kamusal alanda biyolojik ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi kaybı.	Bakım eylemi için parktan hızla ayrılıp eve dönme zorunluluğu.
3. Alışveriş Merkezleri	Ücretsiz ve ticari olmayan dinlenme köşeleri.	Para harcamadan "var olma" ve dinlenme hakkı kaybı.	'Mola' verebilmek için ücretli mekân ararken harcanan vakit ve enerji.
4. Sağlık Binaları	Refakatçi/bakım veren dinlenme alanları.	Kendi sağlığını koruyarak bakım verme kapasitesi kaybı.	Bekleme sürelerinin fiziksel yıkıma dönüşmesi, dinlenme vakti kaybı, bakım verenin işlerinin aksaması.
5. Eğitim Kurumları	Veli bekleme alanları, kreş/oyun köşeleri.	Kurumsal hayata ve çocuk eğitimine aktif katılım kapasitesi kaybı.	Okul kapısında geçen verimsiz, 'ayakta bekleme' mesaisi.
6. Meydanlar	Ergonomik oturma grupları, korunaklı duraklama alanları.	Şehrin kalbinde görünür olma ve sosyalleşme kapasitesi kaybı.	Fiziksel yorgunluk nedeniyle meydanı bir 'geçiş' yeri olarak kullanma.
7. Kamu Binaları	Çocuk oyun alanları, bakım üniteleri.	Bürokratik işlemleri bağımsız yürütebilme kapasitesi kaybı.	Bakım yüküyle işlem yapamama, aynı kuruma defalarca gitme.
8. Kent Mobilyası	Bebek arabası/kişisel eşya uyumlu banklar.	Bedensel yorgunluğu yönetme ve nefes alma kapasitesi kaybı.	Duraklayacak yer bulamayıp sürekli hareket halinde tükenme.
9. Yürüme Aksları	Geniş kaldırımlar, rampalar, dinlenme cepleri.	Şehirde engel tanımadan yürüme kapasitesi kaybı.	Yolun fiziksel engellerle (bebek arabası vb.) iki kat uzaması.
10. Kültürel Mekânlar (Kültür Merkezleri, Sosyal Tesis)	Uzun süreli etkinliklerde çocuk oyun alanlarının veya 'sessiz mola' köşelerinin eksikliği.	Kültürel üretime katılma ve kendini gerçekleştirme (sosyal sermaye edinme) kapasitesi kaybı.	Etkinlik takvimini bakım saatlerine göre daraltma veya sosyalleşmeden feragat etme.
11. Dini Mekânlar (Camiler, İbadethaneler)	İbadethanelerin kadınlar için ayrılan kısmında niteliksiz alanlar, bebek bakım/emzirme ünitesi yokluğu, dar ve erişimi zor girişler.	Dini alanda sosyalleşme hakkına ve manevi hayata eşit erişim kapasitesi kaybı.	Bakım ihtiyacı (bebek altı değişimi vb.) için ibadeti yarıda kesip uygun mekân (ev) arayışına girme.

Ulaşım mekânları, bireyin kent içindeki hareketliliğini mümkün kılan temel transfer eşikleridir. Fakat emzirme odası, alt değiştirme ünitesi, engelli/bebek arabası rampası ve asansör gibi destekleyici donatıların eksikliği, özellikle bakım verenlerin kent içerisinde bağımsız hareket etme kapasitesini sınırlandırmaktadır. Sen'in yapabilirlik yaklaşımı açısından bu durum

yalnızca bir fiziksel erişim sorunu değil, bireyin seyahat etme, kamusal hizmetlere ulaşma ve gündelik yaşam pratiklerini eksiksiz sürdürebilme özgürlüğünün daralması anlamına gelmektedir. Aktarma süreçlerinin bakım molaları nedeniyle uzaması ise bakım verenlerin zaman yoksulluğunu derinleştirerek kent içi hareketliliği eşitsiz hale getirmektedir.

Parklar, dinlenme, sosyalleşme ve çocuk/yaşlı/engelli bakımının kamusal alanda birlikte gerçekleşebildiği önemli kentsel alanlardır. Ancak temiz ve ücretsiz tuvalet, gölgelik ve erişilebilir su gibi temel olanakların eksikliği, parkların özellikle çocuklu aileler ve bakım verenler için sürdürülebilir kullanımını zorlaştırmaktadır. Söz konusu eksiklikler, bireyin biyolojik ihtiyaçlarını karşılayarak kamusal alanda kalabilme kapasitesini azaltmaktadır. Böylece kent parkları, herkes için açık bir alan görünümünde olsa da fiilen belirli gruplar için kısa süreli ve kırılgan bir kullanım alanına dönüşmektedir.

Alışveriş merkezleri günümüz kentlerinde önemli birer dolaşım, bekleme, dinlenme ve sosyalleşme mekânı haline gelmiştir. Ancak tüketimden bağımsız ve ücretsiz dinlenme alanlarının sınırlı olması, bakım verenlerin “kamusal alanda var olma” hakkını tüketimle ilişkilendiren bir mekânsal düzene tabi kılmaktadır. Sen’in yaklaşımıyla bu durum, bireyin ekonomik kaynaklarından bağımsız biçimde dinlenme ve bekleme yapabilirliğinin kaybı anlamına gelmektedir. Mola verebilmek için harcama yapma zorunluluğu ise kamusal nitelikli olması gereken bir ihtiyacı piyasa ilişkilerine bağlayarak eşitsizliği daha da derinleştirmektedir.

Sağlık binaları, bakım emeğinin en yoğun olduğu kamu kurumu mekânlardan biridir. Refakatçiler ve bakım verenler için yeterli dinlenme alanlarının bulunmaması, bu kişilerin kendi sağlıklarını koruyarak bakım verme kapasitesini zayıflatmaktadır. Burada eksiklik, yalnızca mekânsal konfor sorunu değil, bakım emeğinin fiziksel ve duygusal sürdürülebilirliğine ilişkin bir yapabilirlik sorunudur. Dahası, bakım verenlerin söz konusu dinlenme alanlarında gündelik işlerini sürdürebilecekleri bir altyapının bulunmaması, bu kişilerin gündelik işlerinden ve beşerî ilişkilerinden geri kalmasına yol açmaktadır. Bekleme sürelerinin bedensel yorgunluğa dönüşmesi ise bakım verenin sağlık sistemi içinde görünmez bir yük taşımasına neden olmaktadır.

Eğitim kurumları çevresinde veliler için bekleme ve çalışma alanları, kreş ya da oyun köşeleri gibi destekleyici unsurların eksikliği, özellikle çocuk bakımından sorumlu bireylerin zamanını verimsiz ve parçalı hale getirmektedir. Okul kapısında geçirilen süre, çoğu zaman üretken olmayan, planlanamayan ve görünmeyen bir bekleme emeğine dönüşmektedir. Sen’in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde bu durum, bakım veren bireyin hem çocuğun eğitim sürecine katılma hem de kendi gündelik yaşamını ve işlerini düzenleme kapasitesini sınırlamaktadır. Dolayısıyla eğitim mekânları yalnızca öğrencileri değil, bakım ilişkileri içinde yer alan yetişkin bireyleri göz önünde bulundurarak tasarlanmalıdır.

Meydanlar, kent yaşamında görünürlük, karşılaşma, kamusal aidiyet ve kamuoyu oluşumunda rol alma açısından merkezi öneme sahiptir. Ancak ergonomik ve çocuk/engelli/yaşlılara uygun oturma grupları, gölgelik ve duraklama alanlarının eksikliği, meydanların yalnızca geçiş alanı olarak kullanılmasına yol açmaktadır. Bu durum, bireyin kentte kalma, dinlenme, sosyalleşme, görünür olma ve toplumsal söylemin oluşumuna iştirak etme kapasitesini sınırlamaktadır. Sen’in yaklaşımıyla meydanın değeri, yalnızca fiziksel açıklığında değil, farklı bedenlerin ve ihtiyaçların orada ne ölçüde var olabildiğinde aranmalıdır.

Kamu binaları, vatandaşlık hak ve sorumluluklarının kullanıldığı temel kurumsal mekânlardır. Çocuk oyun alanları, kreş, bakım üniteleri ve uygun bekleme alanlarının eksikliği, özellikle bakım verenlerin kamu hizmetlerinden bağımsız ve etkin biçimde yararlanmasını

engellemektedir. Böylece aynı kuruma yeniden gelme, işlemi erteleme ya da başkasından destek alma zorunluluğu, vatandaşlık hakkının kullanımını dolaylı biçimde sınırlandırmaktadır. Bu nedenle kamu binalarında mola ve bakım altyapısı, erişilebilir kamu hizmetinin ayrılmaz bir parçası olarak düşünölmelidir.

Kent mobilyaları, gündelik yaşamda çoğu zaman küçük ölçekli bir tasarım unsuru gibi görölse de özellikle bakım verenler, yaşlılar, engelliler ve çocuklu bireyler için kentte kalabilmenin temel araçlarından biridir. Bebek arabasına, engelli araç-gereçlerine, kişisel eşyalara veya kısa süreli dinlenmeye uygun bankların eksikliği, bedensel yorgunluğu artırmakta ve kentte hareketi daha maliyetli hale getirmektedir. Sen'in yaklaşımı bağlamında kent mobilyaları, bireyin yürüme, bekleme, dinlenme ve kentle ilişki kurma yapabilirliğini destekleyen mikro-ölçekli bir özgürlük altyapısıdır.

Kent içerisindeki yürüme aksları, kentsel hareketliliğin en temel bileşenlerinden biridir. Ancak geniş kaldırım, rampa, dinlenme noktası ve erişilebilir alanların eksikliği, özellikle bebek arabası kullananlar, yaşlılar, engelliler ve bakım verenler için yolu fiziksel bir engele dönüştürmektedir. Bu durumda kentte yürümek, basit bir ulaşım biçimi olmaktan çıkıp yüksek enerji ve zaman gerektiren bir faaliyete dönüşmektedir. Dahası, çoğu zaman yürüme akslarında hareket edebilmek için bir başkasının yardımına ihtiyaç duyulması, bakım verenlerin tek başına özgürce hareket etme hakkının ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Yapabilirlik yaklaşımı açısından temel sorun ise bireyin kentte bulunma hakkına sahip olması değil, bu hakkı bedensel ve zamansal açıdan sürdürülebilir ve bağımsız biçimde kullanıp kullanamadığıdır.

Kültürel merkezler ve sosyal tesisler, bireyin kültürel üretime ve tüketime, öğrenmeye ve sosyalleşmeye katılımını destekleyen önemli entelektüel mekânlardır. Ancak uzun süreli etkinliklerde çocuk oyun alanı, sessiz mola alanı ya da bakım ihtiyacına uygun geçici desteklerin bulunmaması, bakım veren bireylerin kültürel yaşama katılımını neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Bu durum, sosyal sermaye edinme ve kamusal kültürel hayata dahil olma kapasitesinin kaybına yol açmaktadır. Sen'in yaklaşımıyla kültürel katılım, yalnızca etkinliğe giriş hakkı değil, bireyin o etkinlikte fiilen kalabilme ve yararlanabilme özgürlüğüdür.

Dini mekânlar, ibadet kadar sosyal dayanışma, manevi aidiyet ve birliktelik duygusunun da üretildiği alanlardır. Kadınlar için uygun ayrılmış alanların niteliği, bebek bakım ve emzirme olanakları, erişilebilir girişler ve yeterli dinlenme alanı düzenlemeleri bu mekânların kapsayıcılığını doğrudan belirlemektedir. Söz konusu olanakların eksikliği, özellikle kadınların, çocuklu bireylerin ve bakım verenlerin dini ve sosyal yaşama katılım kapasitesini ciddi biçimde azaltmaktadır. Sen'in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde bu durum, ibadet özgürlüğünün yalnızca hukuki bir hak olarak değil, mekânsal olarak desteklenmesi gereken fiili bir yapabilirlik yetkinliği olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Kentsel Mola Alanlarında Mekân-Söylem İlişkisi: Erkek Merkezli Kent Kurgusu

Kent, fiziksel düzenlemeler aracılığıyla bazı bireylerin olanak yoksunluğu deneyimlemesine yol açabildiği gibi, bu düzenlemeler üzerinden belirli hâkim toplumsal anlamları, normları ve söylemleri de üretmekte veya yeniden üretmektedir. Bu yönüyle kent, kamusal alanın tasarlandığı, söylemlerin dolaşıma girdiği ve toplumsal güç ilişkilerinin örgütlendiği dinamik bir mekân olarak değerlendirilebilir. Zira güç ve iletişim, toplumsal gerçekliğin inşasında başat unsurlar arasında yer almaktadır. Geniş anlamıyla güç, insan iletişiminin her biçiminde mevcuttur (Hundley, 2012: 86).

Siyasi iktidarın önemli bir boyutunun dil/söylem olduğu söylenebilir (Rasiński, 2011: 127). İktidarlar, toplumu kendi dünya görüşleri çerçevesinde söylem vasıtasıyla şekillendirebilmektedir. Bu anlamda söylem kısıtlaması; kimin, ne hakkında, hangi durumlarda ve ne kadar konuşulabileceğine dair kurumsallaşmış kısıtlamaları ifade etmektedir. Söz konusu kısıtlamalar; yalnızca belirli bir yaş, cinsiyet, bilgi ya da sosyal konuma sahip kişilerin, belirli bir süre boyunca belirli bir ideoloji çerçevesinde belirli bir konu yelpazesi hakkında konuşmasına (veya dinlenmesine) izin verilmesiyle kendini göstermektedir (Therborn, 1999: 83). Dolayısıyla söylem, hegemonya ve ideoloji birbiriyle iç içe geçmiş kavramlardır. Söylem, toplumsal iktidar sistemlerini pekiştirmek için kullanıldığında ideoloji işlevi görür. Söylem her zaman ideolojik değildir; ancak ideoloji her zaman söylemseldir (Stoddart, 2007: 193). Diğer taraftan söylem her zaman resmi bir şekilde gerçekleşmemekte; toplumsal yaşamı oluşturan gündelik sorgulama, kafa yorma, yorumlama ve açıklığa kavuşturma süreçleri içerisinde de hayat bulmaktadır (Rasmussen, 1992: 19).

Kentsel mekânlar ise gücün mekânsal tasarım, hareket düzenlemeleri ve göstergebilimsel kaynaklar aracılığıyla müzakere edildiği çok yönlü metinler olarak işlev görmektedir (Hosseini, 2026). Cinsiyete dayalı eşitsizlikler, kentsel mekânın tasarımında ve düzeninde derin bir şekilde yerleşmiştir. Bu eşitsizlikler, aile içindeki (ve ücretli istihdamdaki) cinsiyete dayalı iş bölümünün yanı sıra, kent planlaması ve kentsel mekânlarda bakım hizmetlerinin sağlanması gibi çok çeşitli devlet politikalarında somutlaşmaktadır (Peake, 1993: 417). Kentin önemli bileşenlerinden biri olan boş zaman ve bakım mekânları ise bir yandan yapısal ilişkilerin üretildiği ve yeniden üretildiği alanlar olarak işlev görürken, diğer yandan karşıt ve çelişkili söylemlerin gelişmesine de zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle söz konusu mekânlar, kapsayıcılık pratiklerinin yanı sıra dışlama süreçlerinin de deneyimlenebildiği kentsel alanlar olarak değerlendirilebilir (Scruton & Watson, 1998: 135). Buradan hareketle Tablo 2’de kentsel mola alanları; hâkim söylem, mekânsal mesaj ve bunların ürettiği sosyal sonuçlar bakımından analiz edilmektedir.

Tablo 2: Kentsel Mola Alanlarının Mekân-Söylem İlişkisi Bağlamında Değerlendirilmesi

Kentsel Mola Alanı	Hâkim Söylem	Mekânsal Mesaj	Sosyal Sonuç
1. Ulaşım Mekânları	Hız ve Verimlilik	“Sadece işe giden, hızlı bedenlere yer var.”	Bakım verenlerin dışlanması.
2. Parklar	Seyir ve Estetik	“Burada sadece 'güzelliği' izle, bakım işini gizle.”	Bakımın görünmez kılınması.
3. AVM Ortak Alanları	Tüketim Kültürü	“Konfor istiyorsan önce müşteri olmalısın.”	Bakımın ticarileşmesi.
4. Sağlık Binaları	Medikal/Teknik	“Sen bakım veren değil, görünmez bir refakatçisin.”	Bakım emeğinin değersizleşmesi.
5. Eğitim Kurumları	Hiyerarşik Mesafe	“Veli, kurumun kapısında bekleyen bir dış unsurdur.”	Sosyal bariyerlerin artması.
6. Meydanlar	Performans ve Kesintisiz Akış	“Burası bir vitrindir; bakım gibi ‘dağınık’, ‘yavaş’ ve ‘mahrem’ süreçler bu kamusal vitrinin akışını bozar.”	Bakım yükü olan kadının meydana ‘eğreti’ durması; dinlenme ihtiyacının ‘aylaklık’ veya ‘engel’ olarak görülmesi ve kadının meydana hızla terk etmesi.

Kentsel Mola Alanı	Hâkim Söylem	Mekânsal Mesaj	Sosyal Sonuç
7. Kamu Binaları	Bürokratik Ciddiyet	“Burası yetişkin dünyasıdır, çocuk ve bakım giremez.”	Kamusal alanın eril dili.
8. Kent Mobilyası	Dışlayıcı Tasarım	“Fazla oturma, burayı sahiplenme, devam et.”	Mola hakkının reddedilmesi.
9. Yürüme Aksları	Akış Odaklılık	“Sadece ‘yürüyeblen’ sağlam bedenler için tasarlandım.”	Bakım-körlüğü.
10. Kültürel Mekânlar (Kültür Merkezleri, Sosyal Tesis)	Steril Entelektüellik	“Burası yüksek kültür ve odaklanma alanıdır; gündelik bakım telaşına yer yoktur.”	Kadının kültür üreticisi/tüketicisi olarak kabul edilmemesi ve ‘bakım veren’ kimliğiyle bu alanlarda dışlanması.
11. Dini Mekânlar (Camiler, İbadethaneler)	Eril Kutsallık ve Hiyerarşi	“Mekân aslen erkekler içindir; bakım eylemi (çocuk sesi, emzirme) kutsal alanın vakarına uygun değildir ve kadın belirli sınırlar içinde ve 'sessizce' var olabilir.”	Kadının kamusal/dini alandan ‘evcilleştirilerek’ sürülmesi ve manevi hayatta ikincilleşmesi.

Ulaşım mekânlarında hâkim söylem, “hız” ve “verimlilik” üzerine inşa edilmiştir. Bu söylem, yolcuyu hızlı hareket eden, beklemeyen ve bakım ihtiyacı taşımayan soyut bir kullanıcı olarak varsaymaktadır. Çocukla, yaşlıyla ya da engelli bir bireyle hareket eden kişi, çoğu zaman ulaşım akışını yavaşlatan bir unsur olarak konumlandırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle bakıma ihtiyaç duymayan kişiler, ulaşımın normal unsurları olarak kabul edilirken, bakıma ihtiyaç duyan bireyler sıra dışı ve istisnai unsurlar olarak görülmektedir. Böylece ulaşım mekânı, bakım emeğini tanımayan bir “sürekli hareket halinde olma” dili üretmekte ve bakım verenlerin ulaşım süreçlerinden dışlanmasına yol açmaktadır.

Parklarda egemen söylem çoğu zaman “seyir” ve “estetik”tir. Mekân, bakılacak ve kısa süreli deneyimlenecek güzel bir çevre olarak tasarlanırken, bakımın gündelik ihtiyaçları ikincil hale gelmektedir. Bu söylem, parkları çocuk bakımı, dinlenme, emzirme veya alt değiştirme gibi pratiklerin doğal olarak gerçekleşebileceği bir yaşam alanı olmaktan uzaklaştırmaktadır. Sonuçta bakım görünmezleşmekte ve parklar yalnızca estetik tüketimin bir nesnesi haline gelmektedir.

Alışveriş merkezlerindeki ortak alanlarda hâkim söylem, “aralıksız tüket” biçimindedir. Bu söylem, bireyin mekânda bulunma hakkını alışveriş yapma kapasitesiyle ilişkilendirmekte ve dinlenirken bile bir şeyler satın alınabilecek mekânda oturmayı teşvik etmektedir. “Konfor istiyorsan müşteri olmalısın” mesajı, dinlenmeyi kamusal bir ihtiyaç olmaktan çıkarıp ticari bir ayrıcalığa dönüştürmekte ve bireyin satın alma gücünü ana belirleyici haline getirmektedir. Böylece bakım verenlerin mola ihtiyacı piyasalaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bakım emeği ücretsiz ve doğal bir hak olarak değil, yalnızca harcama yapılarak erişilecek bir hizmet olarak görülmektedir.

Sağlık binalarında hastayı ve uzmanı merkeze alan medikal ve teknik bir söylem baskındır. Bu söylem, refakatçiyi ve bakım vereni çoğu zaman sistemin görünmez destek unsuru olarak konumlandırmaktadır. Bu anlamda refakatçi, bakım sürecinin aktif bir öznesi değil, bekleme alanlarında sessizce var olması gereken ikincil unsur olarak görülmektedir. Bu durum bakım emeğinin kurumsal olarak değersizleşmesine ve bakım verenin fiziksel-duygusal yükünün görünmez kalmasına neden olmaktadır.

Eğitim kurumlarında “hiyerarşik mesafe” söylemi belirgindir. Kurum, veliyi okul kapısında bekleyen, içeriye sınırlı ölçüde kabul edilen dışsal bir figür olarak konumlandırmaktadır. Bu söylemde bakım veren kurumla organik bağa sahip biri olarak kabul edilmemekte ve bu kişilerin zamanı, ihtiyacı ve bedensel yorgunluğu kurumsal işleyişin dışında bırakılmaktadır. Böylece eğitim mekânları, çocuk merkezli görünmesine rağmen bakım ilişkilerini desteklemeyen bir yapıya dönüşmekte ve hem veli hem de öğrenci için sosyal bariyerleri artırmaktadır.

Meydanlarda “performans”, “görünürlük” ve “kesintisiz akış” söylemi öne çıkmaktadır. Meydan, çoğu zaman hareketin, temsilin, toplumsal söylemin ve kamusal vitrinin alanı olarak kurgulanmaktadır. Bakım eylemi ise yavaş, mahrem, dağınık ve kesintili olduğu için bu vitrinin mantığına uygun görülmemektedir. Bu nedenle bakım yükü taşıyan kadınların meydana dinlenmesi veya beklemesi “doğal” bir kamusal varoluş biçimi olarak değil, “akışı bozan” bir durum olarak algılanmaktadır.

Kamu binalarındaki hâkim söylem “bürokratik ciddiyet”tir. Bu söylem, kamu hizmetinden yararlanan kişileri yetişkin, bağımsız, çocuksuz ve bakım yükünden arınmış bir özne olarak varsaymaktadır. Çocukla veya bakıma muhtaç bir bireyle herhangi bir kamu binasına gelen vatandaş ise söz konusu mekânsal dile uygun olmayan bir kullanıcıya dönüşmektedir. Böylece kamusal alan, biçimsel olarak herkese açık olsa da fiilen eril, ciddi ve bakım-dışı bir dil üretmektedir.

Kent mobilyalarının dışlayıcı tasarım söylemi, oturmayı, beklemeyi veya uzun süre kalmayı “istenmeyen davranışlar” olarak kodlayabilmektedir. “Fazla oturma, burayı sahiplenme, devam et” mesajı, özellikle bakım verenler, yaşlılar, engelliler ve yorgun bedenler için mola hakkını ciddi anlamda sınırlamaktadır. Bu söylem, kamusal alanı yalnızca geçiş ve dolaşım alanı olarak tanımlamakta, dinlenme ve bakımı ev ortamına hapsedmektedir. Sonuçta dinlenme ihtiyacı, meşru bir kentsel hak olmaktan çıkarılmaktadır.

Yürüme akslarında tüketim kültüründen kaynaklanan bir “akış odaklılık” söylemi belirleyicidir. Kaldırım ve yollar, çoğu zaman sağlam, hızlı ve engelsiz bedenler için tasarlanmıştır. Bu söylem, bebek arabası, tekerlekli sandalye ya da çocukla birlikte yürüme veya bakım hizmeti verme gibi farklı hareketlilik biçimlerini hesaba katmamaktadır. Böylece bakım ihtiyacı mekânsal tasarımda görünmez hale gelmekte ve kent, yalnızca “ideal bedenler” için işleyen bir geçiş sistemine dönüşmektedir.

Kültürel mekânlarda “steril entelektüellik” söylemi öne çıkmaktadır. Bu söylem, kültürel katılımı sessiz, düzenli, yetişkin ve dikkatini tamamen etkinliğe verebilen birey üzerinden tanımlanmaktadır. Çocuk sesi, bakım ihtiyacı veya geçici dinlenme gereksinimi bu mekânlardaki kültürel deneyimi bozan unsurlar olarak görülmektedir. Bu durum özellikle kadınların bakım veren kimlikleri sebebiyle kültürel etkinliklerden dışlanmalarını kolaylaştırmakta ve kültür üreticisi/tüketicisi olarak kabul edilmemelerine neden olmaktadır. Bunun sonucu ise kültürel alanın erkek-işi olarak kabul edilmesi ve kültür dilinin erilleşmesidir.

Dini mekânlar “eril kutsallık ve hiyerarşi” söylemiyle şekillenmektedir. Bu mekânların asli kullanıcısı çoğu zaman erkek cemaat olarak varsayılırken, kadınlar, çocuklar ve bakım verenler ikincil alanlara yönlendirilmektedir. Bakım eylemi; çocuk sesi, emzirme, alt değiştirme veya çocuğu sakinleştirme gibi pratikler nedeniyle çoğu zaman kutsal mekânın düzenini ve uhrevi havasını bozan unsurlar olarak kodlanmaktadır. Bu söylem, kadınların dini ve kamusal alandaki varlığını sınırlandırarak manevi hayatta ikincilleşmesine yol açmakta ve din/maneviyat alanında eril dilin hâkim olmasına sebep olmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Kentler, mekânsal tasarımlarıyla bünyesinde yaşayan insanların bir kısmına çok çeşitli olanaklar sunarken belirli bir kısma ise yapısal engeller yaratmaktadır. Bu durumun en somut biçimde görüldüğü kentsel mekânlardan biri, bakım yükümlülüğü olan kişilerin kullandığı mola alanlarıdır. Köklerini Fordist ve neoliberal kentleşme süreçlerinden alan günümüz bakım-kör kentleri, üretim-tüketim döngüsünü merkeze alarak bu döngüde aktif konumlanan bireylerin ihtiyaçlarını önceleyen bir mekânsal tasarım üretmektedir. Ücretsiz bakım hizmeti görünmez olan ve kentsel mola alanlarını bakım yükü sebebiyle kesintili ve duraklayarak kullanmak zorunda kalan kadınlar kentsel mekânlarda ciddi bir zaman kaybederken, üretimde yer alan ve çoğunlukla aile adına tüketim kararlarını alan/uygulayan erkekler sürekli hareket halinde kentsel mekânları nispeten çok daha verimli kullanabilmektedir. Dolayısıyla bakım emeğini kolaylaştırmayan her kentsel tasarım kararı, kadınların kamusal alandaki zaman kullanımını sınırlayan görünmez bir maliyet üretmekte ve zaman yoksulu olmalarına sebep olmaktadır.

Diğer taraftan kentler aynı zamanda söylemin üretildiği ve yayıldığı alanlardır. Her kentsel mekân tasarımı tercihi, belirli bir söyleme karşılık gelmekte ve söz konusu söylemi ana akımlaştırmaktadır. Bu bağlamda bakım yükünün tamamen kadınların sorumluluğuna bırakılması da bakım-kör kentlerde kadınların bakım emeğinin görünmez olması da kamusal alanın üretim ve tüketimin merkezinde yer alan erkeğin egemenliğine bırakılması da sorunlu bir söylemsel tercihtir. Dolayısıyla bakımın yeri ev olarak belirlenmiştir ve kentin gündelik koşuşturması içerisinde mola alanlarında bakım veren kadına yer yoktur. Böylece evde bakım hizmetini yerine getiren kadınların toplumsal söylem üretimine ve kamuoyu oluşumuna katılımı sınırlanmaktadır.

Sonuç olarak kentsel mola alanlarında bakım yükü, tasarımın temel değişkenlerinden biri olarak ele alınmalıdır. Bu çerçevede bakım dostu bir kent tasarımı ortaya koymak adına mola alanlarına yönelik mekânsal önerilerden başlıcaları ise bakım rotaları, bakım işlerinin görülebileceği mikro mola alanları, ücretsiz kamusal bakım ve emzirme odaları, gölgelikli oturma alanları, kolay ulaşılabilir ve ücretsiz kamusal tuvaletler, bebek/engelli/yaşlı dostu kent mobilyaları, bakım dostu toplu taşıma entegrasyonu, yaşlı bekleme alanları ve engelli dostu kent dizaynidir. Kent planlamasında toplumsal cinsiyet etki analizi, zaman kullanımı verilerinin planlamaya entegrasyonu ve bakım ekonomisinin yerel yönetim bütçelerine dahil edilmesi ise bu kapsamdaki başlıca planlama önerileridir.

Kaynakça

- Abdourahman, O. I. (2010). Time Poverty: A Contributor to Women's Poverty?. *African Statistical Journal / Journal Statistique Africain*, 11, 16-37.
- Alexander, J. M. (2008). *Capabilities and Social Justice: The Political Philosophy of Amartya Sen and Martha Nussbaum*. London: Routledge.
- Arora, D. (2015). Gender Differences in Time-Poverty in Rural Mozambique. *Review of Social Economy*, 73(2), 196-222., doi:10.1080/00346764.2015.1035909
- Baffoe, G. (2023). Neoliberal urban development and the polarization of urban governance. *Cities: The International Journal of Urban Policy and Planning*, 143, 104570. doi:10.1016/j.cities.2023.104570

- Beebeejaun, Y. (2017). Gender, urban space, and the right to everyday life. *Journal of Urban Affairs*, 39(3), 323-334. doi:10.1080/07352166.2016.1255526
- Dörhöfer, K. (2003). Symbols of Gender in Architecture and Urban Design. In: Terlinden, U. (Eds.), *City and Gender. Schriftenreihe der internationalen Frauenuniversität "Technik und Kultur"* (Vol. 12) (pp. 83-104). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. doi:10.1007/978-3-322-97563-8_5
- Fleming, D. (1998). The Space of Argumentation: Urban Design, Civic Discourse, and the Dream of the Good City. *Argumentation*, 12, 147-166. doi:10.1023/A:1007735612744
- Folbre, N. (2014). The Care Economy in Africa: Subsistence Production and Unpaid Care. *Journal of African Economies*, 23(1), 128-156. doi:10.1093/jae/ejt026
- Giurge, L.M., Whillans, A.V. & West, C. (2020). Why time poverty matters for individuals, organisations and nations. *Nature Human Behaviour*, 4, 993-1003. doi:10.1038/s41562-020-0920-z
- Hosseini, A. (2026). Multimodal Discourse Analysis: How Power Struggles Shape the City?. In: Z. Ghane & R. Falahati (Eds.), *Handbook of Persian Discourse Studies. Springer Handbooks in Languages and Linguistics* (pp. 55-85). Singapore: Springer. doi:10.1007/978-981-95-0381-0_4
- Hundley, H. L. (2012) Power and Communication. *Western Journal of Communication*, 76(1), 86-90. doi:10.1080/10570314.2011.639042
- Khakee, A. (2005). Transformation of Some Aspects of the Local Mode of Regulation in Sweden. *Planning Theory*, 4(1), 67-86. doi:10.1177/14730952050514
- Klein, E. (2017). *An Analysis of Amartya Sen's Inequality Reexamined*. London: Routledge.
- Lelandais, G. E. (2014). Resistance against neoliberal urban planning in Turkey. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38, 1785-1806. doi:10.1111/1468-2427.12154
- Olabamiji, A. & Ajala, O. (2025). Geographic perspectives of time poverty and the attainment of Sustainable Development Goal one in cities. *Discover Cities*, 2(49). doi:10.1007/s44327-025-00093-z
- Peake, L. (1993). 'Race' and Sexuality: Challenging the Patriarchal Structuring of Urban Social Space. *Environment and Planning D: Society and Space*, 11(4), 415-432. doi:10.1068/d110415
- Peng, I. (2019). The care economy: A new research framework. *Sciences Po LIEPP Working Paper no. 89*. <https://sciencespo.hal.science/hal-03456901>
- Rasiński, L. (2011). Power, Discourse, and Subject. The Case of Laclau and Foucault. *Polish Journal of Philosophy*, 5(1), 117-136. doi:10.5840/pjphil2011516
- Rasmussen, D. B. (1992). Political Legitimacy and Discourse Ethics. *International Philosophical Quarterly*, 32(1), 17-34. doi:10.5840/ipq199232151

- Rodgers, Y. V. D. M. (2023). Time Poverty: Conceptualization, Gender Differences, and Policy Solutions. *Social Philosophy and Policy*, 40(1), 79-102. doi:10.1017/S0265052523000389
- Sager, T. (2011). Neo-liberal urban planning policies: A literature survey 1990–2010. *Progress in Planning*, 76(4), 147-199. doi:10.1016/j.progress.2011.09.001
- Scruton, S., & Watson, B. (1998). Gendered cities: women and public leisure space in the 'postmodern city.' *Leisure Studies*, 17(2), 123-137. doi:10.1080/026143698375196
- Stoddart, M. C. J. (2007). Ideology, Hegemony, Discourse: A Critical Review of Theories of Knowledge and Power. *Social Thought & Research*, 28, 191-225. <http://www.jstor.org/stable/23252126>
- Therborn, G. (1999). *The Ideology of Power and the Power of Ideology*. London: Verso.
- Vickery, C. (1977). The Time-Poor: A New Look at Poverty. *The Journal of Human Resources*, 12(1), 27-48. doi:10.2307/145597

T.C.
İSTANBUL
KÜLTÜR
ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE
İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ
EKONOMİ BÖLÜMÜ

Ekonomide Yeni Eğilimler Kongresi

TOPLUMSAL CİNSİYET

eyek@iku.edu.tr